

LIETUVOS TSR VARTOTOJŲ KOOPERACIJOS VISUOMENINIS MAITINIMAS 1959—1965 METAIS

Br. CERESKA

Visuomeninis maitinimas respublikos rajonuose sparčiau buvo pradėtas vystyti tik nuo 1959 metų. Smulkesniuose miestuose, ir ypač kaimo vietovėse, šią liaudies ūkio šaką ankstesniais metais plėsti nebuvo nei materialinių sąlygų, nei ekonominio būtinumo. Visuomeninio maitinimo įmonių buvo nedaug. Jų tinklo struktūroje dominavo užkandinės ir bufetai. Didžiausią prekių apyvartos dalį sudarė pirktinės prekės. Pavyzdžiui, 1953 metais vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo apyvartoje sava gamyba sudarė tik 12%, tuo tarpu alkoholiniai gėrimai — net 55,2% [12, p. 90]. Silpnai buvo išvystyta materialinė-techninė bazė; patalpos ne visiškai pritaikytos masiniam žmonių maitinimui. Šiais pokario metais visuomeninio maitinimo tinklas buvo lėtai atstatomas ir nežymiai plečiamas. Tik po 1956 metų, įgyvendinant TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos nutarimą visuomeninio maitinimo įmonių darbo pagerinimo klausimais [2], respublikos rajonuose padėtis pradėjo keistis.

Lietuvos TSR vartotojų kooperacija ypač daug padarė, plėsdama ir tobulindama visuomeninio maitinimo tinklą respublikos rajonuose septynmečio metais. Tačiau šis respublikos visuomeninio maitinimo vystymo laikotarpis mūsų ekonominėje literatūroje plačiau dar nenagrinėtas.

Šiame straipsnyje smulkiau nagrinėjami 1959—1965 metais įvykę kiekybiniai ir kokybiniai pakitimai vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo tinkle. Kadangi statistinės apskaitos duomenys išryškina tik pačius bendriausius rodiklius, tai giliau tinklui paanalizuoti naudojami 1966 m. spalio 1 d. vienkartinio visuomeninio maitinimo įmonių surašymo duomenys, kurie atspindi jau šio penkmečio pradžios padėtį¹.

Svarbiausieji klausimai, apibūdinantieji visuomeninio maitinimo vystymąsi, yra įmonių tinklas, jų bendra apyvarta ir produkcijos gamyba bei ūkinės veiklos rezultatai, kurių nagrinėjimui ir skiriamas šis darbas.

1. VISUOMENINIO MAITINIMO ĮMONIŲ TINKLO VYSTYMAS

Lietuvos TSR vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonių tinklas septynmečio metais išsiplėtė nuo 597 įmonių 1958 m. pabaigoje iki 1061 įmonės (be kulinarijos-konditerijos parduotuvių) 1965 m. pabaigoje, t. y. beveik 1,8 karto². Nustatyta minimali užduotis — atidaryti 264 visuomeninio maitinimo įmones su 12 230 aptarnaujamų vietų [5] — buvo įvykdyta pagal įmonių skaičių 175,8%, o pagal aptarnaujamų vietų skaičių — 203,2%.

Vis dėlto tenka pažymėti, kad septynmečio metais Lietuvos TSR vartotojų kooperacija įmonių skaičiaus augimo tempais šiek atsiliko nuo bendrasąjunginių, tame tarpe ir gana žymiai nuo kaimyninių respublikų — Baltarusijos, Latvijos, Estijos, augimo rodiklių. Pagal aptarnaujamų vietų skaičiaus didėjimą respublikos rodikliai aukštesni už bendrasąjunginius, tačiau žymiai atsilieka nuo Estijos, Latvijos ir Baltarusijos rodiklių. Tiek visos TSRS, tiek ir daugelio sąjunginių respublikų, tame tarpe ir mūsų respublikos mastu, aptarnaujamų vietų skaičiaus augimo tempai aplenkė įmonių skaičiaus augimo tempus. Vadinasi, visuomeninio maitinimo įmonės septynmečio metais stambėjo.

Mūsų respublikoje vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonės stambėjo spartesniais tempais, negu vidutiniškai visoje TSRS arba vien Baltarusijoje, tačiau lėtesniais — negu kaimyninėse Pabaltijo respublikose. Tai, kad kitose Pabaltijo respublikose visuomeninio maitinimo įmonės yra stambesnės, gali būti paaiškinama mažesniu vartotojų kooperacijos aptarnaujamos zonos gyventojų teritoriniu išsisklaidymu, nes žymiai didesnė dalis tų respublikų gyventojų gyvena miestuose.

Apskritai, Lietuvoje visuomeninio maitinimo įmonės kasmet stambėjo, tačiau atskirų šios rūšies tipų įmonės stambėjo nevienodai.

Respublikos rajonų centruose esančios visuomeninio maitinimo įmonės stambėjo spartesniais tempais, negu kitose vietovėse. 1959—1965 metais vienos įmonės aptarnaujamų vietų skaičiui vidutiniškai padidėjus 25% rajonų centruose jis padidėjo 32,9%. Iš vienos pusės, tai nulėmė intensyvi stambių restoranų statyba tuometinių rajonų centruose, o iš kitos — septynmečio metais respublikos administraciniame padalijime įvykę pasikeitimai. Mažėjant rajonų skaičiui, centrais tapo palyginti didesni miestai, kuriuose ir visuomeninio maitinimo įmonės vidutiniškai buvo stambesnės.

Mūsų respublikos visuomeninio maitinimo įmonių tinklas plėtėsi netolygiai. 1959 metų pabaigoje jis sumažėjo netgi 6 įmonėmis, palyginti su atitinkamu 1958 metų laikotarpiu. Tačiau aptarnaujamų vietų skaičius visuomeninio maitinimo įmonėse padidėjo 433 vietomis. Smulkios visuomeninio maitinimo įmonės (neturinčios virtuvių) buvo perduotos mažmeniniam prekybos tinklui.

Labiausiai visuomeninio maitinimo įmonių tinklas plėtėsi 1961—1962 ir 1964—1965 metų laikotarpiais dėl šių priežasčių:

1. Remiantis Lietuvos TSR Ministrų Tarybos 1961 m. kovo 1 d. potvarkiu Nr. 244-p, Lietuvos geležinkelio apygardos Darbininkų aprūpinimo skyriaus visuomeninio maitinimo įmonės, buvusios vartotojų kooperacijos aptarnaujamoje zonoje, buvo perduotos vartotojų kooperacijai. Po šios reorganizacijos vartotojų kooperacija savo aptarnaujamoje zonoje tapo beveik vienintele prekybine organizacija, kuri rūpinosi visuomeniniu maitinimu. Be jos, valgyklas turėjo ir kai kurie kolūkiai, mokyklos-internatai ir kitos įmonės, tačiau jų skaičius buvo labai nedidelis.

2. 1960 metais TSRS Ministrų Taryba priėmė nutarimą dėl visuomeninio maitinimo išvystymo tarybiniuose ūkiuose [4], kuriuo kooperatinės organizacijos buvo įpareigtos sparčiau plėsti visuomeninio maitinimo įmonių tinklą tarybiniuose ūkiuose. Vykdam šį nutarimą, respublikos tarybiniuose ūkiuose visuomeninio maitinimo įmonių skaičius vien tik per 1961 metus padidėjo 43, o 1962 m. — 36 įmonėmis. Iš dalies tai paaiškina ir pačių tarybinių ūkių skaičiaus augimu. Antai 1958 metų pabaigoje respublikoje buvo 138 tarybiniai ūkiai, o 1965 metų pabaigoje — 316. Tačiau ir šis faktas rodo gana žymius visuomeninio maitinimo įmonių augimo tempus. Jeigu 1958 metų pabaigoje tik 5% tarybinių ūkių turėjo visuomeninio maitinimo įmones, tai 1965 metais — 62% ūkių.

3. 1964, ir ypač 1965 metais, buvo sparčiai plečiamas visuomeninio maitinimo įmonių tinklas bendrojo lavinimo mokyklose. Jose esančių visuomeninio maitinimo įmonių skaičius 1964—1965 metais padidėjo 85%, kas sudarė 58,4% bendro tų įmonių skaičiaus padidėjimo minėtu laikotarpiu.

Dėl šių priežasčių iš esmės pasikeitė visuomeninio maitinimo įmonių pasiskirstymas tarp miesto ir kaimo.

Visuomeninio maitinimo įmonių tinklas kaimo vietovėse septynmečio metais plėtėsi žymiai sparčiau, negu miestuose. 1958 metų pabaigoje kaimo vietovėse buvo tik 40,9% visų visuomeninio maitinimo įmonių, o 1965 metų pabaigoje — jau 54,8% (3 lentelė). Spartų visuomeninio maitinimo įmonių tinklo vystymą kaime rodo ir aptarnaujamų vietų jose gausėjimas. Iki 1962 metų duomenų apie aptarnaujamų vietų pasiskirstymą tarp miesto ir kaimo visuomeninio maitinimo įmonių nėra. Tačiau nuo 1962 m. iki 1965 m. šių įmonių aptarnaujamų vietų skaičius kaimo vietovėse išaugo 96%, tuo tarpu miestuose — tik 30%. 1965 metų pabaigoje miesto visuomeninio maitinimo įmonėse buvo 59%, o kaimo — 41% aptarnaujamų vietų.

Nepaisant sparčių kaimo visuomeninio maitinimo įmonių tinklo plėtimo tempų, skirtumas tarp tinklo išvystymo mieste ir kaime yra gana žymus. Jeigu respublikos vartotojų kooperacijos aptarnaujamuose miestuose 1966 m. sausio 1 d. vienai visuomeninio maitinimo įmonei teko 1016 gyventojų, tai kaimo vietovėse — 2844⁴. Vadinasi, septynmečio pabaigoje kaimo vietovėse vienai tokiai įmonei teko aptarnauti 2,8 karto daugiau gyventojų, negu miestuose. Tai susiję, žinoma, daugiausia su vienkiemine gyvenviečių sistema. Tačiau atskiruose respublikos rajonuose visuomeninio maitinimo įmonių tinklas buvo išvystytas labai nevienodai.

Respublikoje vienai vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonės aptarnaujamai vietai vidutiniškai teko 50 gyventojų (nuo 30-ties gyventojų Zarasų rajone iki 128 — Molėtų rajone). Taigi amplitudė 4,2 karto. Kiek geresnė padėtis šiuo atžvilgiu miestuose. Čia amplitudė — 2,1 karto (nuo 9 Klaipėdos rajone iki 33 gyventojų Šiaulių rajone, esant respublikos vidurkiui 19 gyventojų). Tačiau rajonų kaimo vietovėse vėlgi didžiuoliai skirtumai: nuo 43 Kauno rajone iki 293 gyventojų Varėnos rajone, tai yra beveik 7 kartus daugiau, esant respublikos vidurkiui 92 gyventojams, vienai kaimo visuomeninio maitinimo įmonės aptarnaujamai vietai.

Neabejotina, jog esami dideli skirtumai, plečiant visuomeninio maitinimo tinklą atskiruose rajonuose, priklausė, šalia kitų veiksnių, nuo kapitalinių įdėjimų, nuo to, ar buvo galima surasti patalpas visuomeninio maitinimo įmonėms.

Pavyzdžiui, Trakų rajone per šiuos metus eksploatacijon buvo atiduoti du stambūs restoranai — Trakuose ir Vievyje. Šiai statybai buvo asiguota daugiau kaip 700 tūkstančių rublių. Po du restoranus (100—200 vietų) buvo atidaryta Raseinių, Kapsuko, Biržų ir Prienų rajonuose. Tuo tarpu Šilalės, Lazdijų, Eišiškių rajonuose kapitaliniai įdėjimai į visuomeninio maitinimo įmonių statybas per šiuos metus nesiekė net po 20 tūkst. rublių. Toks netolygus kapitalinių įdėjimų paskirstymas turėjo didelės įtakos visuomeninio maitinimo tinklo plėtimui atskiruose rajonuose.

Nagrinėjamu laikotarpiu didžioji kapitalinių įdėjimų dalis iš kooperatinių organizacijų lėšų bei Valstybinio banko paskolų (96,7%) buvo paskirta visuomeninio maitinimo įmonių su virtuvėmis statyboms (žr. 4 lentelę); tame tarpe 59,8% visų kapitalinių įdėjimų teko restoranams, o valgykloms — 36,9%. Išlaidos vienai aptarnaujamai vietai atiduoti į eksploataciją restorane sudarė vidutiniškai 579 rb, valgyklose — 733 rb. Tai paaiškinama dideliu šių įmonių pajėgumo skirtumu: jeigu vienai naujai

eksploatuoti atiduotai valgyklai teko 32 vietos, tai restoranui — 197. Statant didelio pajėgumo visuomeninio maitinimo įmones, išlaidos aptarnaujamai vietai būna mažesnės, tačiau tinklas atitolinamas nuo gyventojų. Be to, didelių restoranų statyba sumažina galimybę plėsti valgyklų ir kitų visuomeninio maitinimo įmonių tinklą, tame tarpe ir kaimo vietovėse.

Iš antros pusės, reikia pasakyti, jog vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonių ir aptarnaujamų vietų skaičius jose didėjo daugiausia ne dėl naujų statybų. Septynmečio metais pačios kooperatinės organizacijos pastatė tik 147 įmones, tuo tarpu kai bendras įmonių skaičius per tą patį laiką padidėjo 464 vienetais. Kitoms visuomeninio maitinimo įmonėms patalpas davė pramonės įmonės, tarybiniai ūkiai, mokyklos ir kt.

Tačiau iš bendro tų įmonių ir jose aptarnaujamų vietų skaičiaus augimo dar negalima spręsti, ar teisinga linkme vystomas visuomeninio maitinimo tinklas atskiruose rajonuose. Nepaprastai svarbu yra tai, kaip visuomeniniu maitinimu aprūpinti atskiri gyventojų kontingentai darbo, mokymosi, gyvenimo ir poilsio vietose. Šių duomenų to meto statistinėse ataskaitose nėra, todėl naudojami 1966 m. spalio 1 d. vienkartinio visuomeninio maitinimo įmonių surašymo duomenys.

2. VISUOMENINIO MAITINIMO TINKLO BŪKLĖ

Visuomeninio maitinimo įmones pagal tai, kur jos įrengtos, kokį gyventojų kontingentą aptarnauja, sąlygiškai galima suskirstyti į uždaras ir atviras.

Uždaros visuomeninio maitinimo įmonės būna pramonės įmonėse, įstaigose, statybos aikštelėse, aukštosiose mokyklose ir technikuose, profesinėse-techninėse, amatų, mechanizacijos, bendrojo lavinimo mokyklose ir melioracijos statybos valdybose. Visuomeninio maitinimo įmonės, kurių paslaugomis gali naudotis įvairios gyventojų grupės, vadinamos atviromis. Tai — restoranai, miesto valgyklos, užkandinės, visuomeninio maitinimo įmonės žiūrovinėse įstaigose, geležinkelio, autobusų stotyse, masinėse žmonių susibūrimo vietose ir kt. Prie atvirų visuomeninio maitinimo įmonių priskiriamas visuomeninio maitinimo tinklas kolūkiuose. Sąlygiškai prie atvirų visuomeninio maitinimo įmonių priskiriamas ir tarybiniuose ir kituose valstybiniuose ūkiuose esantis tinklas.

Pagal šią klasifikaciją, 1966 m. spalio 1 d. iš 1153 visuomeninio maitinimo įmonių 665, arba 57,8%, buvo atviros ir 447, arba 38,7%, uždaros įmonės (be 41 kulinarijos ir konditerijos parduotuvės, kurios įjungtos į bendrą įmonių skaičių)⁵.

Pagrindinis rodiklis, kuris parodo, ar pakanka visuomeninio maitinimo įmonių, yra aptarnaujamų vietų skaičius 1000-čiui gyventojų. Palyginant faktišką aptarnaujamų vietų skaičių su patvirtintais arba rekomenduojamais normatyvais, nustatomas papildomas aptarnaujamų vietų poreikavimas atskiriems gyventojų kontingentams aptarnauti⁶.

Visuomeninio maitinimo tinklas tarybiniuose ūkiuose

1966 m. spalio 1 d. tarybiniuose ūkiuose buvo 189 visuomeninio maitinimo įmonės, turinčios 4744 aptarnaujamas vietas. Tuo metu respublikoje buvo 294 tarybiniai ūkiai su 1468 skyriais⁷. Kadangi skyriai būna toli vienas nuo kito, viena tarybinio ūkio valgykla gali naudotis tik nedidelė dalis dirbančiųjų. Iš turimos statistinės apskaitos duomenų negalima sužinoti, kiek atskiruose skyriuose buvo darbuotojų, kaip išsisklaidžiusios gyven-

vietės. Tačiau ir tai, kad 36% tarybinių ūkių dar neturėjo valgyklų, kalba apie nepatenkinamą visuomeninio maitinimo tinklo plėtimą. Tarybiniuose ūkiuose, kur buvo valgyklos, dirbo 70% visų tarybinių ūkių darbuotojų. Tačiau tik apie 14% visų tarybinių ūkių darbuotojų galėjo naudotis visuomeninio maitinimo paslaugomis⁸.

Neatsižvelgiant į bendrą tarybinių ūkių skaičių rajone (tarybinių ūkių skaičius svyravo nuo 21 Šilutės rajone iki 2 Biržų ir Kupiškio rajonuose), visuose Alytaus, Jurbarko, Mažeikių, Plungės, Šiaulių, Tauragės, Vilniaus ir kai kurių kitų rajonų tarybiniuose ūkiuose buvo įrengtos valgyklos, tuo tarpu Akmenės, Ignalinos, Kauno, Kelmės, Molėtų, Švenčionių, Trakų, Varėnos, Zarasų rajonuose daugiau kaip pusėje tarybinių ūkių valgyklų nebuvo.

Tuose tarybinių ūkių skyriuose, kur buvo įrengtos valgyklos, 1000-čiui darbuotojų vidutiniškai teko 347 aptarnaujamos vietos. Tiek vietų pakaks artimiausiam dešimtmečiui, tačiau jų užteks aptarnauti tik nedidelei daliai tarybinių ūkių darbuotojų.

Kijevo Prekybos ir visuomeninio maitinimo mokslinio tyrimo instituto darbuotojai apskaičiavo, kad tarybiniuose ūkiuose 1000-čiui darbuotojų tikslinga turėti 250 aptarnaujamų vietų [10, p. 26]. 1966 metais, laikantis rekomenduojamo normatyvo, vidutiniškai 110,9 tūkst. tarybinių ūkių darbuotojų pamaitinti [7, p. 134] reikėjo apie 28 tūkst. aptarnaujamų vietų, o jų buvo tik 4,7 tūkstančio. Valgyklos tebuvo įrengtos palyginti stambesniuose tarybiniuose ūkiuose. Juose vidutiniškai dirbo po 380 darbuotojų, kai tuo tarpu ten, kur nebuvo valgyklų — 286 darbuotojai.

Visuomeninio maitinimo tinklas kolūkiuose

Nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje visuomeninio maitinimo tinklas kolūkiuose buvo neplatus. 1966 metų pabaigoje respublikoje buvo daugiau kaip pusantrą tūkstančio kolūkių [7, p. 132]. Juose tebuvo tik 89 vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonės, iš jų 45 valgyklos, 5 užkandinės ir 39 bufetai. Daugumas šių įmonių įrengtos kolūkių centrinėse gyvenvietėse, buvusių valsčių centruose, prie intensyvesnių judėjimo magistralių. Todėl didelį lankytojų procentą aprašomuoju laikotarpiu sudarė keleiviai, o vietiniams kolūkiečiams visuomeninio maitinimo įmonės kol kas buvo tik kaip papildomos maisto produktų (ypač gėrimų) įsigijimo vietos.

Kolūkiuose esančiomis visuomeninio maitinimo įmonėmis sąlygiškai galėjo naudotis 9% visų respublikos kolūkių dirbančiųjų; tuo tarpu Jurbarko rajone — 33,1%, Lazdijų — 25,0%, Plungės — 22,5%.

Tuose kolūkiuose, kur buvo visuomeninio maitinimo įmonės, 1000-čiui dirbančiųjų teko 86 aptarnaujamos vietos, esant amplitudei nuo 220 vietų Širvintų, 153 — Vilkaviškio, 146 — Utenos rajonuose iki 35 — Jurbarko, 46 — Lazdijų rajonuose. Kijevo Prekybos ir visuomeninio maitinimo mokslinio tyrimo instituto darbuotojai rekomenduoja, planuojant kolūkiuose visuomeninio maitinimo tinklą, naudoti 150 aptarnaujamų vietų normatyvą 1000-čiui gamyboje dirbančių kolūkiečių [10, p. 27].

1966 metais kolūkiuose dirbo vidutiniškai 326 tūkstančiai kolūkiečių [7, p. 132]. Taigi, norint aptarnauti visus gamyboje dirbančius kolūkiečius, pagal rekomenduojamą normatyvą reikėjo turėti 49 tūkstančius aptarnaujamų vietų. Tačiau, vyraujant vienkieminei sistemai ir maisto gaminimui bei vartojimui namuose, nebuvo ekonominio būtinumo kaimo vietovėse turėti toki platų visuomeninio maitinimo tinklą. Šiai programai įgyvendinti prireiks kelių dešimtmečių.

Visuomeninio maitinimo tinklas pramonės įmonėse

Surašymo metu tik 97 vartotojų kooperacijos aptarnaujamose pramonės įmonėse buvo įrengta valgyklos arba bufetai. Tai sudarė 25% visų pramonės įmonių, kuriose dirbo 56,5% darbuotojų⁹.

Iš 71 tūkstančio pramonės darbininkų ir tarnautojų, sąlygiškai galėjusių maitintis visuomeninio maitinimo įmonėse, 64% dirbo didžiausioje pamainoje. Taigi vienai aptarnaujamai vietai vidutiniškai teko 10 didžiausios pamainos darbuotojų, arba 96 vietos 1000-čiui didžiausios pamainos darbuotojų. Organizuojant pramonės įmonėse maitinimą pamainomis, per dviejų valandų pietų pertrauką visuomeninio maitinimo įmonės tegalėjo pavalgydinti mažiau kaip pusę didžiausioje pamainoje dirbančių darbuotojų. Tuo tarpu net 43,5% bendro darbuotojų skaičiaus dirbančiųjų iš viso neturėjo savo įmonėse valgyklų. Didesnė dalis rajonų pramonės įmonių darbuotojų pietaudavo namie arba valgydavo atsineštus sumuštinčius.

Atskirų rajonų pramonės įmonėse visuomeninio maitinimo įmonių tinklas buvo plečiamas labai nevienodai. Ignalinos, Molėtų, Panevėžio, Pasvalio, Prienų, Šilalės, Širvintų, Švenčionių rajonų pramonės įmonėse, kurių buvo nuo 3 iki 13 ir kurių kiekvienoje dirbo po 0,7—3 tūkst. darbuotojų, maitinimas nebuvo organizuotas. Tuo tarpu kai kuriuose kituose rajonuose visuomeninio maitinimo paslaugomis galėjo naudotis beveik visi darbuotojai (Jonavos — 95,9%, Akmenės — 91,1%, Šiaulių — 90,3%).

Skuodo, Telšių, Alytaus, Joniškio, Lazdijų, Zarasų ir kai kurių kitų rajonų pramonės įmonėse, kur buvo organizuotas visuomeninis maitinimas, 1000-čiui didžiausios pamainos darbuotojų teko mažiau kaip 100 aptarnaujamų vietų, tuo tarpu Kaišiadorių, Kėdainių, Klaipėdos, Plungės, Utenos, Mažeikių, Kelmės, Biržų, Anykščių rajonuose — daugiau kaip 200 aptarnaujamų vietų, esant patvirtintam normatyvui 180 [8].

Norint sudaryti normalias maitinimosi sąlygas visiems pramonės įmonių darbuotojams, kad jie galėtų papietauti per pietus ne daugiau kaip penkiais srautais, reikėjo ne mažiau kaip 14,7 tūkst. aptarnaujamų vietų, tuo tarpu surašymo metu jų buvo tik 4,4 tūkstančio. Pramonėje dirbančiųjų skaičius kas metai didėja. Vadinasi daugiau reikės ir aptarnaujamų vietų.

Visuomeninio maitinimo tinklas specialiosiose ir bendrojo lavinimo vidurinėse mokyklose

1966/1967 mokslo metų pradžioje respublikos vartotojų kooperacijos aptarnaujamoje zonoje buvo 1196 vidurinės ir aštuonmetės mokyklos¹⁰. Tik 249 mokyklose, arba 21% bendro jų skaičiaus, buvo visuomeninio maitinimo įmonės. Tose mokyklose mokėsi 44,5% moksleivių.

Pradinėse mokyklose stacionariųjų valgyklų ir bufetų visiškai nebuvo.

Surašymo duomenų analizė parodė, kad miestų mokyklose maitinimas geriau organizuotas, negu kaimo mokyklose. Antai rajonų centrų vidurinėse mokyklose, kur organizuotas stacionarinis maitinimas, mokėsi 89,5% moksleivių, tuo tarpu kaimo vidurinėse mokyklose — tik 40,4%, atitinkamai miestų aštuonmetėse mokyklose — 79,6%, o kaimo vietovių — tik 6,8%. Vadinasi, naujos valgyklos ir bufetai pirmiau turi būti įrengiami kaimo bendrojo lavinimo mokyklose.

Tačiau ir tose mokyklose, kur buvo įrengtos valgyklos ar bufetai, aiškiai nepakako aptarnaujamų vietų. Kadangi surašymo metu buvo tik 9466 aptarnaujamos vietos, o dieniniuose tų mokyklų skyriuose mokėsi 133,6 tūkstančio moksleivių, tai juos visus aprūpinti karštais priešpiečiais

tebūtų buvę galima tik per 14 srautų. Tiesa, daugelyje mokyklų buvo mokomasi dviem pamainomis. Mūsų apskaičiavimais, apie 70% moksleivių mokėsi pirmojoje pamainoje, ir juos visus pavalgydinti būtų buvę galima tik per 10 srautų.

Vadovaujantis patvirtintu normatyvu, moksleivių pamaitinimą priešpiečiais reikia organizuoti ne daugiau kaip keturiais srautais [9]. Vadinausi, 1000-čiui pirmosios pamainos moksleivių reikia turėti 250 aptarnaujamų vietų, tuo tarpu surašymo metu mokyklose, kur buvo organizuotas moksleivių maitinimas, buvo tik 67 aptarnaujamos vietos.

Dėl visuomeninių maitinimo įmonių nepakankamo pajėgumo moksleivių maitinimui buvo naudojamos klasės, sporto salės, koridoriai. Be to, visa eilė visuomeninio maitinimo įmonių mokyklose neturėjo aptarnaujamų vietų ir prekyvai beveik išimtinai pirktinėmis prekėmis.

Atskiruose rajonuose mokyklų valgyklų ir bufetų tinklas buvo plečiamas labai nevienodai. Jeigu Anykščių, Ignalinos, Jurbarko, Telšių, Zarasų rajonuose beveik 50% vidurinių ir aštuonmečių mokyklų turėjo visuomeninio maitinimo įmones, tai Alytaus, Biržų, Kaišiadorių, Klaipėdos, Plungės, Raseinių, Šiaulių, Varėnos rajonuose — nesiekė net 10%.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad pakankamai gerai visuomeninio maitinimo įmonėmis aprūpinamos profesinės-techninės mokyklos. Visose jose buvo įrengtos valgyklos. 21-je profesinės-techninės mokyklos valgykloje aprašomuoju laikotarpiu buvo 2,6 tūkst. aptarnaujamų vietų, o 1000-čiui moksleivių vidutiniškai teko 423 aptarnaujamos vietos. Tačiau atskirose mokyklose padėtis valgyklų atžvilgiu buvo labai nevienoda. Jeigu Šilutės, Vilkaviškio, Veprių profesinių-techninių mokyklų valgyklose visi moksleiviai galėjo maitintis vienu srautu, tai Alytaus, Devenišio, Vieksnių, Vilkijos, Žeimelio mokyklų valgyklose moksleiviai buvo valgydinami 3—5 srautais.

Profesinėse-techninėse mokyklose, palyginti su kitomis mokyklomis, visuomeninio maitinimo įmonių tinklas geriau išvystytas todėl, kad jose besimokančius moksleivius išlaiko valstybė, ir jie maitinami per dieną 3—4 kartus.

Profesinėse-techninėse mokyklose, kaip ir mokyklose-internatuose, moksleiviai turi būti maitinami ne daugiau kaip dviem srautais. Naudojant tokį normatyvą, šiose mokyklose papildomai reikėtų dar 780 aptarnaujamų vietų.

Vartotojų kooperacijos aptarnaujamoje zonoje (be respublikinės priklausomybės miestų) buvo 45 technikumai ir kitos specialiosios vidurinės mokyklos, kurių dieniniuose skyriuose mokėsi 20,6 tūkst. moksleivių. 25-se tokiose mokyklose buvo įrengta valgyklos ir bufetai su 2235 aptarnaujamomis vietomis. Tose mokyklose 1000-čiui dieninio skyriaus moksleivių teko 174 aptarnaujamos vietos. Remiantis pateiktais skaičiais, būtų galima teigti, kad tose mokyklose padėtis buvo normali, nes patvirtintas normatyvas yra 180 aptarnaujamų vietų [8]. Tačiau Kelmės, Kėdainių, Kretingos technikumų valgyklose aptarnaujamų vietų skaičius viršijo nustatytą normatyvą, o Biržų, Alytaus, Plungės rajonų technikuose jų nepakako. Be to, visoje eilėje rajonų technikumų (Alytaus, Kapsuko, Plungės, Rokiškio, Ukmergės ir kt.), kuriuose mokėsi daugiau kaip po 500 moksleivių, visuomeninio maitinimo įmonių nebuvo ir moksleiviai turėjo maitintis miesto valgyklose arba namie. Norint organizuoti normalų šio kontingento maitinimą, visuose technikuose reikėtų papildomai įrengti 2 tūkst. aptarnaujamų vietų.

Atvirų visuomeninio maitinimo įmonių tinklas miestuose

Įmonių, aptarnaujančių tam tikrą valgytojų kontingentą, analizė ir papildomos reikmės joms nustatymas nesudaro didelių sunkumų. Žymiai sunkiau vertinti atvirų visuomeninio maitinimo įmonių tinklo išvystymą rajoninės priklausomybės miestuose ir miesto tipo gyvenvietėse. Atvirų maitinimo įmonių tinklas pagal savo svarbą, aptarnaujant vietinius gyventojus, yra nevienalytis. Antai autobusų ir geležinkelio stotyse maitinimo įmonės pritaikytos keleiviams greitai pavalgydinti, ir gyvenamųjų vietovių gyventojai labai retai maitinasi jose; žiūrovinėse įstaigose (kino teatruose, kultūros namuose, sporto įrengimų kompleksuose) visuomeninio maitinimo įmonės paskirtis yra aptarnauti lankytoją pertraukų metu; pagaliau visuomeninio maitinimo įmonės viešbučiuose taip pat turėtų tenkinti tik viešbučio gyventojų reikmes, jei jos nėra miesto reikšmės visuomeninio maitinimo įmonės.

Iš bendro aptarnaujamų vietų skaičiaus išskiriamas vasaros (sezoninis) visuomeninio maitinimo įmonių tinklas. Poreikis jam nustatomas atskirai, todėl ir apskaičiuojamas jis atskirai.

Rajonų centruose 1000-čiui gyventojų aprašomuoju laikotarpiu teko 36,8 aptarnaujamos vietos, esant amplitudei nuo 182 vietų Trakuose, 100 vietų Ignalinoje (ekskursinės-kurortinės vietovės) iki vos 17,5 vietos Tauragėje ir Kapsuke. Apskritai surašymo metu mažesnieji respublikos rajonų centrai turėjo palyginti platesnį atvirų visuomeninio maitinimo įmonių tinklą, negu stambesnieji.

Visiškai teisinga, kad kurortiniuose-turistiniuose miestuose buvo sparčiai plečiamas atvirų visuomeninio maitinimo įmonių tinklas. Jį ir toliau reikia plėsti. Bet kai kuriuose rajonuose jis buvo vystomas nepakankamai pagrindžiant ekonominiu požiūriu, neatsižvelgiant į rajonų centrų gyventojų skaičių, jų socialinę sudėtį, miesto kitimo perspektyvas ir kitus socialinius-ekonominius veiksnius. Matyt, todėl Kupiškio, Eišiškių, Jurbarko, Akmenės, Biržų, Šilutės, Tauragės, Plungės ir Kapsuko miestuose atvirų visuomeninio maitinimo įmonių tinklo plėtimo rodikliai aprašomuoju laikotarpiu buvo žymiai mažesni už respublikos vidutinius rodiklius, o Varėnos, Pakruojo, Šakių, Utenos, Kretingos, Mažeikių ir kai kurių kitų rajonų centrų rodikliai — žymiai didesni. Šie skirtumai negali būti paaiškinami nei funkciniais atskirų rajonų centrų vaidmeniu, nei jų stambumo skirtumais. Tai netolygaus visuomeninio maitinimo įmonių tinklo vystymo rezultatas.

Analogiška padėtis buvo ir kituose 58 respublikos miestuose ir miesto tipo gyvenvietėse, kuriuos aptarnavo vartotojų kooperacija. Minimos gyvenvietės gan smulkios — kiekvienai iš jų aprašomuoju laikotarpiu vidutiniškai teko 2,85 tūkst. gyventojų¹¹. Tūkstančiui šių miestų gyventojų teko 34,4 atviros aptarnaujamos vietos¹², esant amplitudei nuo 100 vietų Dusetose, 88 — Vievyje, 87 — Užventyje iki 12 vietų Lentvaryje, 13 — Viekšniuose, 18 — Kalvarijoje. Toks netolygumas iš dalies paaiškinamas tuo, kad į šią grupę įeina ir buvę rajonų centrai, kuriuose visuomeninio maitinimo įmonių tinklas buvo daugiau išplėstas, negu smulkiuose miestuose ir miesto tipo gyvenvietėse. Sustambinus rajonus, minėtuose miestuose sumažėjo viena pagrindinių atvirų visuomeninio maitinimo įmonių lankytojų kontingento dalis — tarnautojai. Sumažėjo ir nevietinių gyventojų, todėl beveik visuose tokiuose miestuose atvirų maitinimo įmonių tinklo aptarnaujamų vietų artimiausiems metams pakanka, reikia tik jas racionaliai išnaudoti.

1967 metais TSRS Prekybos ministerijos patvirtinti atvirų maitinimo įmonių tinklo aptarnaujamų vietų normatyvai 1000-čiui miesto gyventojų

yra diferencijuoti, atsižvelgiant į miesto dydį. Pavyzdžiui, miestams iki 50 tūkst. gyventojų patvirtintas 13 aptarnaujamų vietų normatyvas planams iki 1970 metų ir 20 vietų — tolesnei perspektyvai.

Mūsų respublikai toks normatyvas netinka, nes jau 1966 metais vartotojų kooperacijos aptarnaujamuose miestuose 1000-čiui gyventojų vidutiniškai teko 34,5 vietos, o papietavimo problema daug kur dar buvo neišspręsta. Minimasis normatyvas turi būti žymiai didesnis ir diferencijuotas, atsižvelgiant į:

- a) bendrą miesto gyventojų skaičių;
- b) uždaru visuomeninio maitinimo įmonių skaičių ir dalį gyventojų, galinčių maitintis jose;
- c) gyventojų struktūrą pagal amžių, lytį, užimtumą;
- d) istorinę, geografinę ir ekonominę miesto padėtį;
- e) nevietinių gyventojų paklausą.

Turint galvoje, kas pasakyta, visus miestus, atsižvelgiant ne tik į jų dydį, bet ir į vystymosi perspektyvas, tikslinga grupuoti taip:

- a) regioniniai centrai ir kiti pramoniniu atžvilgiu plėstini stambūs miestai;
- b) miestai su išvystyta ir vystoma pramone;
- c) miestai, neturintieji išvystytos pramonės ir be perspektyvos augti;
- d) kurortinio-turistinio pobūdžio miestai.

Kiekvienai tų miestų grupei turi būti nustatomi atvirų visuomeninio maitinimo įmonių aptarnaujamų vietų normatyvai, kurie turėtų būti tikslinami, sudarant detalių atskiro miesto perspektyvinio vystymo planą.

1980 m. plane vidutinis normatyvas vartotojų kooperacijos aptarnaujamiems miestams turi būti 45 aptarnaujamos vietos 1000-čiui gyventojų.

Apskritai, visoms gyventojų grupėms aptarnaujamų vietų normatyvus turėtų numatyti respublikos prekybinės organizacijos drauge su projektavimo institutais. Jūs turėtų tvirtinti Valstybinę plano komisiją ir Valstybinis statybos komitetas. Tokia tvarka leistų atsisakyti mechaniško normatyvų taikymo, projektuojant visuomeninio maitinimo įmones. Bendriausieji sistemos ar respublikos apimties normatyvai galėtų būti tik palyginimui, koku laipsniu išvystytas tinklas, o atskirų objektų normatyvai rodytų, kokios yra vietinės sąlygos, reikmės, kapitalinių įdėjimų dydžiai ir kiti veiksniai.

Statant visuomeninio maitinimo įmones, daugiau teisių reikėtų suteikti pramonės įmonių, mokyklų, ūkių vadovams. Būtina juos labiau įpareigoti sparčiau plėsti tinklą. Kaip rodo šio skyriaus medžiaga, menkai išvystytas žemės ūkio, pramonės darbuotojus ir moksleivius aptarnaujantis visuomeninio maitinimo įmonių tinklas. Taip yra todėl, kad vartotojų kooperacija nesuinteresuota plėsti šį tinklą, nes dėl mažos apyvartos visos minimosios įmonės būna nuostolingos. Tuo tarpu ūkis padengia tik nežymią dalį valgyklos išlaikymo išlaidų. Todėl, projektuojant naujų pramonės įmonių ar mokyklų statybą, reikia numatyti taip pat ir visuomeninio maitinimo įmonių statybą.

Tinklo plėtimo klausimai glaudžiai siejasi su kitais visuomeninio maitinimo įmonių ūkinės veiklos klausimais. Vienas iš jų — apyvartos vystymasis. Jos kitimo analizei skiriamas sekantis mūsų straipsnio skyrius.

3. VISUOMENINIO MAITINIMO ĮMONIŲ APYVARTOS VYSTYMASIS

Visuomeninio maitinimo įmonių apyvarta skirstoma į bendrąją ir mažmeninę. Mūsų respublikos vartotojų kooperacijoje bendrosios apyvartos sąvoka susiformavo septynmečio metais, didėjant konditerijos ir kulinarijos gaminių bei pusfabrikačių gamybai. 1958 metais, kai pusfabrikačių ir

konditerijos bei kulinarijos gaminiai vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonėse dar nebuvo gaminami, mažmeninė visuomeninio maitinimo įmonių apyvarta buvo lygi bendrajai apyvartai. Ši produkcija, kai padidėjo jos gamyba ir pardavimas, kas itin būdinga pakutiniams metams, pradėta realizuoti ne tik per visuomeninio maitinimo, bet ir per mažmeninio prekybos tinklo įmones.

Respublikos vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos vystymuisi septynmečio metais būdingi gana lėti augimo tempai ir žymūs kokybiniai pasikeitimai (žr. 5 lentelę). Vartotojų kooperacijos mažmeninio prekybos tinklo apyvartai 1959—1965 metais padidėjus daugiau kaip 2 kartus, mažmeninė visuomeninio maitinimo įmonių apyvarta padidėjo tik 34,2%.

Atskirais septynmečio metais vartotojų kooperacijos prekių apyvarta vystėsi gana skirtingais tempais. Pirmaisiais dviem septynmečio metais ji ne tik neaugo, bet sumažėjo, palyginti su 1958 metais. Šį reiškinį sprendė tai, kad nemaža visuomeninio maitinimo įmonių, neturėjusių virtuvių ir pardavinėjusių produktus be jokio kulinarinio apdorojimo, buvo perduotos mažmeninio prekybos tinklo sudėtin. Tokie struktūriniai tinklo pakitimai buvo vienas veiksnių, kurie apsprendė gan staigų savos gamybos produkcijos lyginamojo svorio padidėjimą visuomeninio maitinimo įmonių apyvartoje. Vien tik per 1959—1960 metus savos gamybos produkcijos lygis bendrojoje apyvartoje padidėjo 8,8 punkto. Per septynmetį visuomeninio maitinimo įmonių bendroji apyvarta padidėjo 39%, tame tarpe savos gamybos produkcija — 172,1%.

Reikia pastebėti, kad respublikos vartotojų kooperacijos savos gamybos produkcijos lyginamasis svoris visuomeninio maitinimo įmonių prekių apyvartoje nežymiai tenukrypsta nuo atitinkamų visos TSRS vartotojų kooperacijos rodiklių. 1965 metais TSRS vartotojų kooperacijos savos gamybos lyginamasis svoris bendrojoje apyvartoje sudarė 40,6%, tuo tarpu Latvijos respublikos — 55,2%, o Estijos — 46,8%, kas vėlgi siejasi daugiausia su skirtinga šių respublikų vartotojų kooperacijos aptarnaujamų gyventojų struktūra.

Bendrąją visuomeninio maitinimo įmonių tinklo vystymosi tendenciją gana tiksliai apibūdina visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos dalis bendrojoje maisto produktų mažmeninėje apyvartoje. Nagrinėjamu laikotarpiu šio rodiklio kitimą respublikos vartotojų kooperacijoje apsprendė du veiksniai: žymiai aukštesni, negu visuomeninio maitinimo prekybos tinklo, apyvartos augimo tempai ir maisto prekių lyginamojo svorio joje padidėjimas. Tų veiksnių įtakoje maisto produktų pardavimo per visuomeninio maitinimo įmones (t. y. mažmeninės visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos be antkainio) lyginamasis svoris visoje maisto prekių apyvartoje sistemingai mažėjo. Jeigu 1958 metais maisto produktų pardavimas per visuomeninio maitinimo įmones sudarė 25,5%, tai 1960 metais — jau 17,8%, o 1965 metais — tik 15,6% (žr. 6 lentelę). Iš dalies, ypač pirmaisiais nagrinėjamojo laikotarpio metais, tai paaiškina visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos sumažėjimu dėl jau minėtų teigiamų poslinkių visuomeninio maitinimo įmonių tinklo struktūroje. Tačiau pagrindinė šio reiškinio priežastis, mūsų nuomone, buvo ta, kad mažmeninis prekybos tinklas vis gausiau buvo aprūpinamas svarbiausiais maisto produktais. Mėsa ir jos gaminiai, pienas, pieno produktai, riebalai, kiaušiniai ir kitos maisto prekės pirmaisiais nagrinėjamojo laikotarpio metais daugiausia buvo nukreipiamos į visuomeninio maitinimo įmones ir palyginti retai bei nedideliais kiekiais pateikiamos parduotuvėms. Gyventojai poreikius patenkino savo pagalbinių ūkių produktais iš kolūkinių turgaviečių arba iš savo pagalbinių ūkių. Todėl pagrindinė svarbiausių maisto produktų masė, parduodama vartotojų

kooperacijoje, ir buvo suvartojama visuomeninio maitinimo įmonėse. Didėjant maisto produktų ištekliams ir vartotojų kooperacijos apyvartai, nors visuomeninio maitinimo įmonės absoliučiai ir daugiau jų vartojo, tačiau ir absoliučiai, ir santykiškai vis daugiau jų buvo realizuojama per mažmeninį prekybos tinklą.

Nepaisant to, kad visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos dalis bendrajame maisto prekių pardavime ir sumažėjo, gyventojų aprūpinimas karštu maistu ir kulinarijos gaminiais žymiai pagerėjo.

Apie tai kalba atskirų prekių grupių pardavimo fizinės apimtys indeksai, apskaičiuoti bazinėmis 1958 m. kainomis.

Kaip minėjome, septynmečio metais sparčiai vystėsi konditerijos gaminių gamyba. Kaip tik tuo paaiškintinas didelis sviesto, augalinio aliejaus, cukraus, miltų bei kitų produktų, naudojamų konditerijos gaminių gamyboje, lyginamojo svorio bendrojoje prekių apyvartoje ir fizinės apimtys išaugimas. Antai sviesto suvartojimas visuomeninio maitinimo įmonėse septynmečio metais išaugo daugiau kaip 4 kartus, miltų — daugiau kaip 5,5 karto.

Nagrinėjama laikotarpiu įvyko dideli kokybiniai poslinkiai visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos struktūroje.

Jeigu septynmečio pradžioje respublikos vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonių apyvartai buvo būdinga, visų pirma, alkoholinių gėrimų bei jiems reikalingo asortimento — silkės gaminių, įvairių konservų ir kt. — realizavimas, tai 1965 metais iš susiklosčiusios apyvartos struktūros matyti, jog žymiai daugiau vietos tenka pietų produkcijai ir kulinarijos gaminiams, nes bendrojoje apyvartoje padidėjo mėsos, kruopų, ankštinių, makaronų ir kitų produktų dalis. Tai labai teigiamas poslinkis visuomeninio maitinimo įmonių darbe.

Vertas dėmesio atskirų prekių grupių, turinčių giminą vartotojišką paskirtį, apyvartos didėjimas. Atskirų prekių grupių apyvartos palyginimas, iš vienos pusės, rodo gyventojų paklausos kitimą, susijusį su jų nepaliaujamu materialinio ir kultūrinio lygio kilimu, o iš kitos pusės — visuomeninio maitinimo įmonių pasiekimus, tenkinant išaugusius gyventojų poreikius.

Jeigu mėsos ir paukštienos gaminių apyvarta 1965 metais padidėjo, palyginti su 1958 metais, 2,2 karto, tai atitinkamai dešros gaminių, vartojamų daugiausia kaip užkandis prie gėrimų, — 1,6 karto. Tą patį galima pasakyti apie žuvies ir silkų apyvartos vystymąsi septynmečio metais: žuvies apyvarta išaugo 1,8 karto, o silkų realizavimas sumažėjo beveik 33%. Pieno realizavimas minėtu laikotarpiu išaugo 3,8 karto, tuo tarpu kai visa apyvarta padidėjo tik 1,4 karto.

Pasikeitė ir alkoholinių gėrimų apyvartos struktūra. Septynmečio pradžioje alkoholinių gėrimų apyvartoje vyravo degtinė ir degtinės-likerio gaminiai, sudarę 1958 metais beveik 30% bendrosios apyvartos, tuo tarpu kai vynuogių ir vaisių-uogų vynai — atitinkamai 6,6%. 1959—1965 metų laikotarpiu vynuogių ir vaisių-uogų vynu realizavimas padidėjo 2,3 karto, o degtinės — sumažėjo beveik trečdaliu. Tam įtakos turėjo nemaža veiksnių, jų tarpe ir administracinio pobūdžio veiksniai (pavyzdžiui, uždraudimas daugelyje įmonių prekiauti alkoholiniais gėrimais, visų pirma, degtine). Bet negalima paneigti ir to fakto, kad santykio tarp degtinės ir vyno pardavimo pasikeitimas pastarojo naudai, nuolat didėjant natūralių ir sausų vynu pardavimui, rodo, jog kyla visuomenės kultūros lygis, kad visuomeninio maitinimo įmonės — restoranai, kavinės palaiptai tampa kultūringo gyventojų poilsio vietomis.

Alaus ir kitų gėrimų apyvartoje žymesnių poslinkių neįvyko: alaus apyvarta septynmečio metais beveik neišaugo. Iš dalies tai paaiškinama

tuo, kad sumažėjo alų pardavinėjančių visuomeninio maitinimo įmonių, o be to, vis dar esančiais giluminių visuomeninio maitinimo įmonių ap- rūpinimu alumi trūkumais.

Kaip pagerėjo visuomeninis maitinimas, galime spręsti iš septynmečio metais pagamintų patiekalų dinamikos. Jeigu 1958 metais buvo pagaminta 33,8 milijono, tai 1965 metais — 82,9 milijono patiekalų. Taikant patiekalų vartojimo vienam lankytojui koeficientą 2,2, kaip yra įprasta mūsų ekon- omistų skaičiavimuose [6, p. 47], pasirodo, jog per dieną vieną kartą karštu maistu ir užkandžiais vidutiniškai buvo pavalgydinti 103 tūkstan- čiai gyventojų, tuo tarpu 1958 metais — tik 42 tūkst. žmonių, arba 2,5 kar- to mažiau. Šie duomenys kalba apie gan žymius poslinkius per septynmetį respublikos vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonių tinkle, nors, iš kitos pusės, matyti, kiek vis dėlto dar nedaug jis buvo išplėstas, jei juo naudojosi tik apie 5% kooperacijos aptarnaujamų gyventojų.

Viena iš gyventojų aptarnavimo formų yra patiekalų pardavimas į na- mus, bet ji vartotojų kooperacijoje dar mažai paplitusi. 1965 metais į na- mus buvo parduota 0,8% visų patiekalų, nors per septynmetį absoliučiais skaičiais pardavimas padidėjo beveik 6 kartus.

Savos gamybos produkcijos apyvartai septynmečio metais išaugus 172,1%, patiekalų gaminimas padidėjo 145,1%. Pagrindine šio reiškinio priežastimi reikia laikyti nuolatinį konditerijos gaminių, kurie patiekalais nelaikomi, gamybos plėtimą bei jų lyginamojo svorio savos gamybos pro- dukcijos apyvartoje didėjimą.

1965 metais konditerijos gaminių buvo pagaminta ir realizuota per visuomeninio maitinimo ir prekybos įmones už 6 mln. rublių, kas sudaro 26,3% savos gamybos produkcijos apyvartos. Nepaisant to, kad pagal konditerijos gaminių gamybos apimtį Lietuvos vartotojų kooperacija są- junginių respublikų vartotojų kooperatyvų sąjungų tarpe užėmė pirmą vietą, paklausa konditerijos gaminiams nebuvo pilnutinai patenkinta.

Nagrinėjamu laikotarpiu įvyko žymūs poslinkiai visuomeninio maitini- mo įmonių apyvartos pasiskirstyme tarp miesto ir kaimo. Ypač sparčiai vystėsi tarybinuose ūkiuose esančių visuomeninio maitinimo įmonių apy- varta ryšium su žymiu šių įmonių pagausėjimu. Tačiau pagal apyvartą tarybinių ūkių valgyklos žymiai susmulkėjo. Tam turėjo įtakos ne tik tai, kad jos buvo atidarytos nedidelėse gyvenvietėse, bet ir tai, kaip galima spėti (nes statistinių duomenų nėra), kad pasikeitė jų apyvartos struk- tūra, žymiai padidėjo savos gamybos produkcija.

Nors kaimo vietovėse esančių visuomeninio maitinimo įmonių apyvarta septynmečio metais žymiai sparčiau vystėsi, negu mieste, skirtumas tarp visuomeninio maitinimo įmonių tinklo išvystymo mieste ir kaime vis dar lieka labai didelis (žr. 7 lentelę). Jeigu 1965 metais vienam vartotojų kooperacijos aptarnaujamų miestų gyventojui teko 82,8 rb apyvartos, tai kaimo gyventojų — vos 8,5 rb¹³, t. y. beveik 10 kartų mažiau, o atskiruose rajonuose šis skirtumas yra didesnis net iki 30 kartų. Esant vienkiaminei gyvenviečių sistemai ir išvystytam asmeniniam pagalbiniam ūkiui, dau- gumas kaimo gyventojų visuomeninio maitinimo įmonių paslaugomis nau- dojasi tik epizodiškai ir daugiausia miestuose.

Didžiausia visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos dalis vienam ra- jono gyventojui 1965 metais teko Ukmergės rajone — 42,3 rb, kuriame miesto gyventojai sudarė 34,4% visų rajono gyventojų, mažiausia — Kai- šiadorių rajone — 13,9 rb, kur miesto gyventojai sudarė — atitinkamai 12,5%.

Apyvartos vienam miesto gyventojui rodiklis, atvirkščiai, didžiausias kaip tik tuose rajonuose, kur miesto gyventojų dalis visame gyventojų skaičiuje mažiausia, nes: a) visuomeninio maitinimo įmonių paslaugomis

naudojasi ne tik to miesto gyventojai, bet ir į miestą atvažiuavę kitų vietovių gyventojai; b) miesto įmonėse ir organizacijose dirba dalis aplinkinių kaimų gyventojų, kurie taip pat naudojasi visuomeninio maitinimo įmonių paslaugomis. Mažesnių miestų visuomeninio maitinimo įmonių bendrajame lankytojų skaičiuje tų gyventojų dalis didesnė, negu stambesniuose. Kaip tik šia aplinkybe, mūsų nuomone, ir paaiškinamas aukščiau minėtas reiškinys.

Septynmečio metais žymiai pasikeitė mažmeninės prekių apyvartos dydis vienai aptarnaujamai vietai. Jis, aplamai, septynmečio metais tolygiai mažėjo, pagal atskirus įmonių tipus žymiai svyruodamas (žr. 8 lentelę). Kaimo vietovėse šio tipo įmonių apyvarta vienai aptarnaujamai vietai yra žemesnė, negu miestuose.

Ypač ryški apyvartos vienai aptarnaujamai vietai rodiklio mažėjimo tendencija restoranuose. To mažėjimo priežastis gali būti per didelis restoranų pajėgumas atskirose vietovėse, t. y. kai aptarnaujamų vietų skaičius neatitinka lankytojų skaičiaus, juo labiau, kad dalis didelių restoranų buvo pastatyti vietovėse, kurios septynmečio metais virto nebe rajonų centrais.

Surašymo duomenų analizė parodė, kad blogai panaudojamos kaimo visuomeninio maitinimo įmonės. Kaimo vietovėse buvo daugiau kaip 40% jų aptarnaujamų vietų. 1966 m. III ketvirčio duomenimis, joms teko apie 27% bendrosios visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos. Kaimo visuomeninio maitinimo įmonių apyvartoje tik apie 27% sudarė savos gamybos produkcija (rajonų centruose — atitinkamai 48%). Tai kalba apie nepatenkinamą visuomeninių maitinimo įmonių kaimo vietovėse darbą.

Vėrtas dėmesio yra bendrosios apyvartos pasiskirstymas tarp miesto ir kaimo atskiruose respublikos rajonuose. Jeigu rajonų centrums respublikoje vidutiniškai teko apie pusę bendrosios apyvartos, tai Tauragės, Jonavos, Utenos, Ukmergės, Alytaus, Širvintų, Kėdainių rajonuose — daugiau kaip 70%, tuo tarpu Lazdijų, Akmenės rajonuose nesiekė net 30%. Šitam svyravimui turėjo įtakos: a) rajono centro stambumas ir pramonės išsivystymo laipsnis; b) kitų to rajono miestų skaičius ir jų funkcionalinė reikšmė; c) bendras visuomeninio maitinimo įmonių tinklo išplėtimo laipsnis ir struktūra; d) gyventojų struktūra ir jų pasiskirstymas tarp miesto ir kaimo.

1958 metų IV ketvirtyje vienai visuomeninio maitinimo įmonių aptarnaujamai vietai teko 543 rb apyvartos, o 1965 metų IV ketvirtyje — 296 rb, kas sudaro 54,5% bazinio lygio¹⁴. Pagal atskirus visuomeninio maitinimo įmonių tipus, išskyrus mokyklų bufetus, bendrosios apyvartos rodiklio mažėjimo tendencija irgi aiškiai pastebima. Tam tikrą mokyklų bufetų apyvartos vienai aptarnaujamai vietai stabilumą galima paaiškinti tuo, kad mažose mokyklose bufetai dažnai buvo steigiami visai be aptarnaujamų vietų.

Jeigu bendrosios apyvartos pasiskirstymas duoda bendrą supratimą apie visuomeninio maitinimo įmonių tinklo išplėtimą rajonuose, tai savos gamybos produkcijos lyginamasis svoris rodo, kokia kryptimi vystomas visuomeninis maitinimas tame ar kitame rajone.

1966 m. III ketvirčio savos gamybos produkcijos dalis atskirų rajonų visuomeninio maitinimo įmonių bendrojoje apyvartoje svyravo nuo 61% (Kapsuko rajone) iki 29% (Akmenės ir Varėnos rajonuose). Kaimo vietovių visuomeninio maitinimo įmonėse sava gamyba vidutiniškai sudarė vieną trečdalį apyvartos. Tuo tarpu Rokiškio, Kauno, Jonavos rajonų visuomeninio maitinimo įmonėse sava gamyba sudarė 50%, o Kelmės, Švenčionių, Anykščių rajonų — nesiekė 10%. Pastarieji duomenys leidžia susidaryti vaizdą, jog atskirų rajonų visuomeninio maitinimo įmonės savo funkcijas atlieka nevienodai. Tai dar vaizdžiau atsiskleidžia, paanalizavus

savos gamybos produkcijos lyginamąjį svorį atskirose įmonėse. Antai tarybinių ūkių, ir ypač kolūkių, visuomeninio maitinimo įmonėse savos gamybos produkcija sudarė labai nežymų (atitinkamai 29% ir 13%) lyginamąjį svorį.

Uždaroje visuomeninio maitinimo įmonėse savos gamybos produkcijos lyginamasis svoris vidutiniškai sudarė 70% tų įmonių bendrosios apyvartos. Šis procentas turėjo būti dar didesnis, tačiau jį žemino menkai išplėstas visuomeninis maitinimas bendrojo lavinimo mokyklose, kur apie pusę apyvartos sudarė pirktinės prekės.

Vartotojų kooperacijoje pagal apyvartos dydį vyravo labai smulkios ir smulkios visuomeninio maitinimo įmonės. Apie 63% šių įmonių ketvirtinė apyvarta nesiekė 10 tūkstančių rublių. Joms teko tik apie 9% bendrosios apyvartos. Didžiausia visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos dalis buvo sukoncentruota stambiose (daugiau kaip 20 tūkstančių rublių ketvirtinės apyvartos) šios rūšies įmonėse, kurios sudarė 28% visų visuomeninio maitinimo įmonių ir joms teko apie 83% bendrosios apyvartos.

4. ŪKINĖS VEIKLOS REZULTATŲ KITIMAS

Visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos didėjimas ir jų tinklo išsiplėtimas, o ypač struktūriniai pasikeitimai, atsiliepė jų ūkinės veiklos rezultatams. Pagrindinių finansinių visuomeninio maitinimo įmonių ūkinės veiklos rodiklių kitimas parodytas 9 lentelėje.

Iš šios lentelės duomenų matome, kad visuomeninio maitinimo įmonių realizuotam ančdėliui būdinga didėjimo tendencija, spartesni prekybinės nuolaidos augimo tempai. (Visuomeninio maitinimo antkainio padidėjimo tempui septynmečio metais sudarius 12,0%, prekybinės nuolaidos lygio augimo tempas tuo pat metu buvo 23,8%.) Šiam reiškiniui turėjo įtakos: a) sumažėjęs prekių judėjimo grandiškas; b) išaugęs kai kurių prekių grupių su didesne prekybine nuolaida lyginamasis svoris apyvartoje.

Pagrindinės antkainio padidėjimo priežastys šios:

a) restoranų apyvartos dalies visoje visuomeninio maitinimo įmonių apyvartoje išaugimas;

b) konditerijos-kulinarijos gaminių gamybos ir pardavimo gyventojams išplėtimas (Daugumas konditerijos ir kulinarijos cechų buvo prie restoranų ir savo produkciją realizavo su 20% antkainiu.);

c) savos gamybos produkcijos lyginamojo svorio apyvartoje išaugimas. (Susiklostęs savos gamybos produkcijai taikomų antkainių lygis buvo vidutiniškai didesnis už pirktinėms prekėms taikomų antkainių lygį, nors ir mažesniu mastu, negu darbo sąnaudos savos gamybos produkcijai pagaminti ir realizuoti.)

Vykdant vyriausybinius nurodymus, pagrindinis priešinga kryptimi veikęs veiksnys buvo kooperatinių organizacijų valdybų pastangos mažinti savo gamybos produkcijai taikomų antkainių dydį. Buvo stengiamasi atpiginti maistą, ypač įmonėse, aptarnaujančiose lankytojus darbo ar mokymosi vietose, neatsižvelgiant į tai, kad beveik visos uždaros visuomeninio maitinimo įmonės ir tos rūšies įmonės kaimo vietovėse vartotojų kooperacijai buvo nuostolingos. 1961 m. gruodžio 13 d. Lietkoopsąjungos valdybos nutarime Nr. 297 „Dėl maisto atpigavimo visuomeninio maitinimo įmonėse“, priimtame žymiai viršijus visuomeninio maitinimo pelno planą, buvo numatyta visa eilė konkrečių priemonių maistui atpiginti. Vietoj anksčiau įsigalėjusių maksimalių antkainių savos gamybos produkcijai: restoranuose — 25%, II kategorijos visuomeninio maitinimo įmonėse — 21%, III kategorijos šios rūšies įmonėse — 12%, buvo nustatyti nauji maksimalūs antkainiai: restoranuose — 22%, II kategorijos visuo-

meninio maitinimo įmonėse — 17%, III kategorijos — 10%. Tarybinių ūkių valgyklose buvo rekomenduota taikyti ne didesnę kaip 5% antkainį, o bendrojo lavinimo mokyklų valgyklose — netaikyti jokių antkainių.

Antkainio lygį mažino alkoholinių gėrimų dalies apyvartoje mažėjimas, nes gėrimų antkainis buvo žymiai didesnis už vidutinį.

Išvardytiems veiksniams veikiant, visuomeninio maitinimo ančdėlio didėjimo tempai per šį laikotarpį sudarė 14,3% ir atsiliko nuo gamybos ir cirkuliacijos kaštų didėjimo tempų, kurie atitinkamai sudarė 64,1%. Tai apsprendė žymų pelno iš prekių realizavimo sumažėjimą.

Pagrindine cirkuliacijos ir gamybos kaštų išaugimo priežastimi reikia laikyti padidėjusį apyvartos darbo imlumą, kurio, deja, nelydėjo atitinkamas darbo našumo kilimas. Kaip matyti iš 10 lentelės, vidutinis vieno sąrašinio darbuotojo išdirbis, perskaičiavus į sąlyginę apyvartą, 1965 m. tesudarė 93,6% 1958 metų lygio (perskaičiavimui naudota metodika — 11, p. 3). Pats apyvartos darbo imlumo padidėjimas buvo susijęs su savos gamybos produkcijos palyginti sparčiu didėjimu, o jos sudėtyje — su daugiau darbaimlių gaminių gamybos išaugimu. Tokiam apyvartos struktūros pasikeitimui turėjo įtakos restoranų, mokyklų bei tarybinių ūkių valgyklų apyvartos lyginamojo svorio išaugimas. Kaštų lygį taip pat didino darbo užmokesčio visuomeninio maitinimo įmonių darbuotojams pakėlimas, išlaidų, susijusių su lankytojų aptarnavimo kultūros kilimu, didėjimas.

Sparčiausiai augo išlaidos darbo užmokesčiui. Jų lygio pakilimas nuo 4,33% 1958 m. iki 8,82% 1965 metais žymiu mastu apsprendė ir bendrą kaštų lygio padidėjimą, nes tai sudarė 74,5% bendro gamybos ir cirkuliacijos kaštų padidėjimo.

Išlaidas darbo užmokesčiui didino tiek darbuotojų skaičius, tiek ir jų vidutinio darbo užmokesčio augimas (žr. 10 lentelę).

Vidutinis visuomeninio maitinimo įmonių darbuotojo darbo užmokestis eilę septynmečio metų išliko gana stabilus, nežymiai nukrypdamas į tą ar kitą pusę. Žymesnis vidutinio darbo užmokesčio pakilimas pastebimas tik tai 1965 metais, nes nuo gegužės 1 dienos visuomeninio maitinimo įmonių darbuotojams atlyginimai buvo apskaičiuojami pagal naujus darbo apmokėjimo nuostatus.

Vidutinis sąrašinis visuomeninio maitinimo įmonių darbuotojų skaičius 1965 metais, palyginti su 1958 metais, padidėjo 122,3%. Grandininio perstatinėjimo būdu įvertinant šių dviejų veiksmų poveikį bendrajam darbo užmokesčio fondo padidėjimui, būtų gauta, kad 70,6% darbo užmokesčio fondo padidėjo dėl vidutinio sąrašinio darbuotojų skaičiaus padidėjimo ir 29,4% — dėl vidutinio darbo užmokesčio išaugimo.

Visuomeninio maitinimo įmonių transporto išlaidų išaugimui nuo 0,58% 1958 m. iki 0,71% 1965 m. turėjo įtakos poslinkiai teritoriniame apyvartos pasiskirstyme. Kaimo vietovėse esančių visuomeninio maitinimo įmonių lyginamojo svorio apyvartoje išaugimas didino vidutinį pervežimo nuotolį.

Visuomeninio maitinimo įmonių kuro ir elektros energijos išlaidų lygis dėl savos gamybos produkcijos išaugimo ir dėl šaldymo, elektrinių technologinių ir mechaninių įrengimų pajėgumų išaugimo padidėjo nuo 0,56% 1958 m. iki 0,97% 1965 m.

Tiek su struktūriniais poslinkiais apyvartoje, tiek ir su materialinės bazės vystymusi bei lankytojų aptarnavimo kultūros kilimu susiję indų, drabužių ir kito inventoriaus įsigijimo išlaidų, patalpų nuomos, amortizacinių atskaitymų ir patalpų išlaikymo bei remonto išlaidų padidėjimai, pakitę daugiausia per nagrinėjamą laikotarpį 1,14 punkto.

Išvardytų bei kitų veiksnių poveikyje cirkuliacijos ir gamybos kaštai 1958—1965 metais didėjo spartesniais tempais, negu realizuotas visuomeninio maitinimo ančdelis.

Dėl to visuomeninio maitinimo įmonių pelnas iš prekių realizavimo nuosekliai mažėjo (žr. 9 lentelę). Jeigu 1958 m. minimų įmonių pelnas sudarė 1603 tūkst. rb, tai 1961 m.— 1019 tūkst. rb, o 1965 m., staigiai šoktelėjus darbo užmokesčio fondo lygiui, nuostolis iš prekių realizavimo sudarė 72 tūkst. rb, arba 0,13% nuo bendrosios visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos.

Atskirose rajkooapsąjungose visuomeninio maitinimo įmonių rentabilumo lygis žymiai svyravo, veikiamas visos eilės veiksnių. Svarbesni iš jų, mūsų nuomone,— tai savos gamybos produkcijos ir konditerijos gaminių lyginamieji svoriai apyvartoje ir įmonių tinklo struktūra.

5. TRUMPOS IŠVADOS

Baigiant nagrinėjamojo laikotarpio respublikos vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo tinklo plėtimo apžvalgą, galima padaryti kai kurias apibendrinančias išvadas.

Visuomeninio maitinimo vystymuisi būdingi didžiuliai kiekybiniai ir kokybiniai pasikeitimai. Ypač plėtėsi bei atsinaujino visuomeninio maitinimo įmonių tinklas. Sparčiai buvo statomos stambios valgyklos-restoranai ir restoranai tuometiniuose rajonų centruose. Kartais jų statybos būtinumas nebūdavo reikiamai ekonomiškai pagrįžiamas. Per nagrinėjamąjį laikotarpį sparčiai buvo plečiamas valgyklų tinklas tarybiniuose ūkiuose ir mokyklose. Tačiau šių gyventojų grupių maitinimo organizavimo problema liko neišspręsta, nes $\frac{1}{3}$ tarybinių ūkių ir $\frac{3}{4}$ bendrojo lavinimo mokyklų nagrinėjamo laikotarpio pabaigoje neturėjo jokių visuomeninio maitinimo įmonių. O ir esančios valgyklos ir bufetai nevisiškai patenkino lankytojų poreikius.

Tik 6% kolūkių turėjo vienokio ar kitokio tipo visuomeninio maitinimo įmones. Menkai buvo išplėstas visuomeninio maitinimo tinklas, aptarnaujantis pramonės įmonių darbuotojus ir specialiųjų vidurinių mokyklų moksleivius.

Viena svarbiausių priežasčių, dėl ko taip lėtai ir nenoriai buvo plečiamas uždaras visuomeninio maitinimo įmonių tinklas, yra ta, kad vartotojų kooperacija nesuinteresuota savo iniciatyva plėsti šį tinklą, nes tai didina jai nuostolius, ir, antra, mažai rodo iniciatyvos ūkių ir įmonių vadovai, mažai jie teikia nemokamų paslaugų valgyklų nuostoliams sumažinti.

Visuomeninio maitinimo įmonių tinklas netolygiai išvystytas atskirose respublikos rajonuose.

Per nagrinėjamąjį laikotarpį mažmeninė visuomeninio maitinimo įmonių apyvarta padidėjo 34,4%, tuo tarpu mažmeninė prekybos tinklo apyvarta — 101,1%. Tačiau, nepaisant tokių nedidelių priaugimo tempų, visuomeninio maitinimo apyvartoje įvyko žymių kokybinių pasikeitimų.

Nagrinėjamo laikotarpio būdingas bruožas — aukšti savos gamybos augimo tempai. Jos dalis bendrojoje visuomeninio maitinimo įmonių apyvartoje padidėjo nuo 21,1% 1958 metais iki 41,2% 1965 metais. Taigi savos gamybos produkcija per tą laikotarpį padidėjo 172,1%, tuo tarpu pirktinų prekių — tik 7%.

Žymiai pasikeitė gerėjimo kryptimi visų realizuojamų maisto produktų struktūra. Gyvulinės kilmės produktų dalis visuomeninio maitinimo įmonių apyvartoje padidėjo nuo 10,5% 1958 metais iki 17,7% 1965 metais.

tuo tarpu vyno, degtinės, alaus dalis atitinkamai sumažėjo nuo 51,7% iki 38,4%.

Nors apyvartos struktūroje nuolatos didėjo darbuočių produktų lygis, tačiau visiškai nepateisinama priežastis, kad sąlyginės prekių apyvartos augimo tempus žymiai aplenkė darbuočių skaičiaus augimo tempai. Todėl darbuočių darbo našumas ne tik kad neišaugo, bet dargi sumažėjo. Tai leidžia teigti, kad vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonėse nepakankamai gerai organizuotas darbas, lėtai mechanizuojami gamybiniai-technologiniai procesai.

Visuomeninio maitinimo įmonių pelnas iš prekių realizacijos metai iš metų mažėjo. Tam turėjo įtakos:

- a) antkainių maksimalių dydžių sumažinimas;
- b) darbo imlumo padidėjimas ir įmonių su aukštesniu gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygiu lyginamojo svorio apyvartoje išaugimas;
- c) nepilnas atskirų įmonių pajėgumų panaudojimas ir darbuočių darbo našumo sumažėjimas;
- d) visuomeninio maitinimo darbuočių darbo užmokesčio padidinimas;
- e) degtinės realizavimo apribojimas ir kiti veiksniai.

Nuostolingų visuomeninio maitinimo įmonių skaičiaus didėjimas vartotojų kooperacijoje yra rimtas signalas, reikalaujantis moksliskai įvertinti nusistovėjusį antkainių, nuolaidų bei gamybos ir cirkuliacijos kaštų lygį, o taip pat nemokamai gaunamų paslaugų iš įmonių ir organizacijų ratą. Nuo šių uždavinių teisingo išsprendimo žymiu mastu priklausys tolesnis visuomeninio maitinimo vystymasis mūsų respublikoje.

Vilniaus Valstybinis
V. Kapsuko universitetas
Prekybos ekonomikos katedra

Redakcinei kolegijai įteikta
1968 m. gruodžio mėn.

1 lentelė

Aptarnaujamų vietų skaičiaus TSRS bei atskirų sąjunginių respublikų vartotojų kooperacijoje kitimas 1959–1965 metais (vidutiniškai vienoje visuomeninio maitinimo įmonėje)

Respublikos pavadinimas	Aptarnaujamų vietų skaičius		1965 m. %, palyginti su 1958 m.
	1958 m. pabaigoje	1965 m. pabaigoje	
TSRS (vidutiniškai)	21	24	114
Lietuvos TSR	32	41	132
Baltarusijos TSR	21	25	119
Latvijos TSR	40	60	150
Estijos TSR	31	48	155

2 lentelė

Aptarnaujamų vietų skaičiaus kitimas 1959–1965 metais (vidutiniškai vienoje visuomeninio maitinimo įmonėje)

Visuomeninio maitinimo įmonės	Aptarnaujamų vietų skaičius		1965 m. %, palyginti su 1959 m.
	1959 m. pabaigoje ³	1965 m. pabaigoje	
Visose įmonėse, tame tarpe:	33,2	41,5	125,0
1) restoranuose,	103,5	148,3	143,2
2) valgyklose,	40,5	43,3	107,9
iš jų — mokyklų valgyklose	30,8	49,8	161,7
3) įmonėse be virtuvių,	18,3	18,3	100,0
iš jų — mokyklų bufetuose	11,3	19,2	170,0
4) iš bendro įmonių skaičiaus — esančiuose rajonų centruose	39,5	52,5	132,9

Visuomeninio maitinimo įmonių ir jų aptarnaujamų vietų skaičiaus kitimas
1959—1965 metais respublikos vartotojų kooperacijos aptarnaujamose miesto
ir kaimo vietovėse

Metai	Įmonių skaičius metų pabaigoje	Aptarnaujamų vietų skaičius jose	Tame tarpe				Įmonių, esančių miesto ir kaimo vietovėse, santykis %				Įmonių kaimo vietovėse skaičiaus augimas, palyginti su 1958 metais, %	
			įmonių skaičius miesto vietovėse	aptarnaujamų vietų jose	įmonių skaičius kaimo vietovėse	aptarnaujamų vietų jose	pagal įmonių skaičių		pagal aptarnaujamų vietų sk.			
							miesto vietovėse	kaimo vietovėse	miesto vietovėse	kaimo vietovėse	su virtuvėmis	be virtuvių
			1958	597	19 188	353	...	244	...	59,1	40,9	...
1959	591	19 621	352	...	239	...	59,6	40,4	113,4	90,1
1960	613	21 859	372	...	234	...	60,7	39,3	126,8	80,2
1961	668	24 500	411	...	257	...	61,5	38,5	181,7	66,7
1962	780	29 171	432	19 965	348	9 206	55,4	44,6	68,4	31,6	285,3	70,4
1963	830	33 392	463	22 536	367	10 856	55,8	44,2	67,5	32,5	330,5	59,7
1964	917	37 502	442	25 098	475	12 404	42,2	41,8	66,9	33,1	422,0	79,6
1965	1061	44 051	480	26 002	581	18 048	45,2	54,8	59,0	41,0	535,4	87,7

**Kapitalinių įdėjimų iš kooperatinių organizacijų lėšų
ir Valstybinio banko paskolų visuomeninio maitinimo įmonių
statybai dydis 1959—1965 metais**

Rodikliai	Mato vienetas	Iš viso	tame tarpe įmonių		Iš bendro skaičiaus, restoranų
			su virtuvėmis	be virtuvių	
Faktinė atiduotų eksploatuoti objektų vertė	tūkst. rb.	6280,9	6071,4	209,5	3756,0
Įmonių skaičius	vienet.	147	133	14	33
Įartanaujamų vietų skaičius	„	10106	9644	462	6486

**Vartotojų kooperacijos visuomeninio maitinimo įmonių apyvartos kitimas
1959—1965 metais (mln. rublių, atitinkamų metų kainomis)**

Rodiklių pavadinimas	Metai							
	1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
Bendroji apyvarta, tame tarpe mažmeninė apyvarta	40,11	37,39	37,95	43,31	45,61	47,19	52,14	55,76
Savos gamybos produkcijos apyvarta, tame tarpe parduota pačiose įmonėse ir jų filialuose	40,11	37,28	37,55	42,74	44,73	46,02	50,67	53,81
Savos gamybos produkcijos lyginamasis svoris bendrojoje apyvartoje, %	8,45	9,80	11,36	13,56	15,56	17,44	21,19	22,99
Savos gamybos produkcijos lyginamasis svoris mažmeninėje prekių apyvartoje, %	8,45	9,69	10,96	12,99	14,67	16,27	19,72	21,04
	21,1	22,9	29,9	31,3	34,1	37,0	40,6	41,2
	21,1	26,0	29,2	30,4	32,8	35,4	38,9	39,1
Procentais, palyginti su 1958 metais								
Bendroji apyvarta	100,0	93,2	94,6	107,8	113,7	117,7	130,0	139,0
Mažmeninė apyvarta	100,0	92,9	93,6	106,6	111,5	114,7	126,3	134,2
Savos gamybos produkcijos apyvarta, tame tarpe realizuota per savo įmones bei jų filialus	100,0	116,0	134,4	160,5	184,1	206,4	250,8	272,1
	100,0	114,7	129,7	153,7	173,6	192,5	233,4	249,0
Bendrosios apyvartos kainų indeksas	100	98,5	97,5	97,9	100,5	101,2	101,3	101,2

**Atskirų maisto prekių grupių pardavimo per visuomeninio maitinimo įmones kitimas
1958—1965 metais**

Eilės Nr.	Prekių grupių pavadinimas	Parduotų produktų lyginamasis svoris bendrajame mažmeniniame pardavime			Bendrosios visuomeninio maitinimo apyvartos asortimentinė struktūra			1965 m. bendrosios apyvartos ūkinės apimties indeksai, palyginti su 1958 m. bazinio laikotarpio kainomis
		1958 m.	1960 m.	1965 m.	1958 m.	1960 m.	1965 m.	
		1. Mėsa ir paukštiena	45,7	23,2	22,9	3,96	4,90	
2. Dešros gaminiai	33,0	19,8	11,9	2,78	4,02	3,14	155,5	
3. Žuvis	9,9	6,7	4,4	0,29	0,40	0,38	180,2	

Eilės Nr.	Prekių grupių pavadinimas	Parduotų produktų lyginamasis svoris bendrajame mažmeniniame pardavime			Bendrosios visuomeninio maitinimo apyvartos asortimentinė struktūra			1965 m. bendrosios apyvartos fizinės apimtys indeksai, palyginti su 1958 m. bazinio laikotarpio kainomis
		1958 m.	1960 m.	1965 m.	1958 m.	1960 m.	1965 m.	
4.	Silkės	7,6	4,6	2,8	0,70	0,55	0,34	68,1
5.	Sviestas	6,3	6,7	12,2	0,51	0,90	1,54	412,0
6.	Aliejus	9,2	9,2	12,3	0,37	0,59	0,58	220,2
7.	Kiti riebalai	7,4	9,6	12,2	0,31	0,68	1,55	692,7
8.	Pienas ir pieno produktai	31,3	24,7	17,1	1,48	2,53	4,04	375,9
9.	Konservai (įvairūs)	23,1	13,7	10,0	1,81	1,48	1,23	94,1
10.	Kiaušiniai	80,3	75,1	69,8	0,61	1,09	1,62	366,0
11.	Cukrus	2,5	2,1	3,5	0,80	1,19	2,62	449,5
12.	Konditerijos gaminiai	21,3	14,7	12,7	6,85	5,54	5,67	113,9
13.	Arbata	10,1	10,5	8,8	0,04	0,06	0,04	132,5
14.	Druska	1,9	1,8	2,4	0,05	0,05	0,05	129,9
15.	Miltai	6,2	4,2	16,6	0,73	1,47	2,98	558,1
16.	Duona ir duonos produktai	7,2	5,2	4,0	3,14	2,65	2,36	103,3
17.	Kruopos ir ankštiniai	5,8	3,3	2,9	0,25	0,29	0,42	214,3
18.	Makaronų gaminiai	4,7	5,4	5,5	0,20	0,18	0,22	153,3
19.	Bulvės	59,9	65,0	68,1	0,58	0,40	1,18	273,8
20.	Daržovės	65,6	59,2	52,4	0,75	1,08	1,44	266,4
21.	Vaisiai ir uogos	29,0	23,2	23,3	0,45	0,49	1,08	331,6
22.	Degtinė ir likerio-degutinės gaminiai	37,9	20,0	13,2	29,88	17,66	15,11	69,6
23.	Vynuogių ir vaisių-uogų vynos	35,0	34,1	25,7	6,58	12,87	11,18	234,2
24.	Alus	58,8	50,7	38,6	15,26	16,85	12,07	109,0
25.	Kitos maisto prekės	12,7	4,1	5,2	4,68	5,23	7,04	214,9
26.	Tabako gaminiai	39,8	20,4	16,4	6,15	5,33	3,86	86,2
Iš viso produktų:		25,5	17,8	15,6	89,21	88,61	88,10	136,1
Antkainis		apskaičiuota be antkainio			10,79	11,52	12,08	152,0
Iš viso		25,5	17,8	15,6	100,0	100,0	100,0	137,8

7 lentelė

Apyvartos vienam rajono, miesto ir kaimo gyventojui pasiskirstymas, priklausomai nuo miesto gyventojų lyginamojo svorio bendrajame rajono gyventojų skaičiuje

Rajonų grupės pagal miesto gyventojų lyginamąjį svorį		Apyvarta vienam gyventojui rb		
rajonų skaičius	miesto gyventojų procentas	rajone	mieste	kaimė
7	iki 10	19,1	160,2	9,7
14	10,1—20	21,9	96,8	10,4
11	20,1—30	26,0	76,4	9,0
12	virš 30	29,0	70,4	7,3
Vidutiniškai 44 rajonuose		22,2	25,0	8,5

8 lentelė

Visuomeninio maitinimo įmonių mažmeninė prekių apyvarta vienai aptarnaujamai vietai
(IV ketvirčio, rubliais, atitinkamų metų kainomis)

Metai	Tame tarpe					Vidutiniškai visose įmone	Iš bendro skaičiaus esančiose	
	restoratuose	valgyklose	tame tarpe mokyklų valgyklose	užkandinėse, bufetuose ir kitose įmone be virtuvių	tame tarpe mokyklų bufetuose		tarybiniuose ūkiuose	rajonų centruose
1958	529	276	109	661	125	543	361	...
1959	441	326	76	467	166	416	367	482
1960	489	364	90	473	152	430	442	521
1961	541	354	65	489	166	425	330	548
1962	455	318	79	550	154	391	251	447
1963	352	282	95	564	158	346	211	390
1964	329	257	128	571	171	317	190	345
1965	338	241	99	538	154	296	193	334

9 lentelė

Visuomeninio maitinimo ūkinės veiklos pagrindinių rodiklių kitimas 1959—1965 metais
(procentais nuo apyvartos, atitinkamų metų kainomis)

Eil. Nr.	Rodikliai	Metai							
		1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
1.	Realizuotas ančdelis, tame tarpe:	13,39	14,17	14,27	14,09	14,38	14,63	14,89	15,30
	visuomeninio maitinimo atkainis,	10,79	11,11	11,52	11,75	11,66	11,74	11,89	12,08
	prekybinė nuolaida	2,60	3,06	2,75	2,34	2,72	2,89	3,00	3,22
2.	Gamybos ir cirkuliacijos kaštai	9,40	10,06	10,85	11,73	12,16	13,23	13,66	15,43
3.	Pelnas iš prekių realizavimo	3,99	4,11	3,42	2,36	2,22	1,38	1,23	-0,13

10 lentelė

Pagrindinių darbo ir darbo užmokesčio rodiklių kitimas visuomeninio maitinimo įmone
1958—1965 metais

Eil. Nr.	Rodikliai	Metai							
		1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
1.	Vidutinis sąrašinis darbuotojų skaičius	3075	3400	3913	4564	5263	5762	6361	6836
	Procentais, palyginti su 1958 m.	100,0	110,6	127,2	148,4	171,1	187,4	206,9	222,3
2.	Bendroji visuomeninio maitinimo įmonių apyvarta (mln. rb)	40,11	37,39	37,95	43,31	45,61	47,19	52,14	55,76
	Procentais, palyginti su 1958 m.	100,0	93,2	94,6	108,0	113,7	117,6	130,0	139,0
3.	Vidutinis vieno sąrašinio darbuotojo išdirbis (rb)	13044	10997	9698	9489	9666	8190	8197	8157
	Procentais, palyginti su 1958 m.	100,0	84,3	74,3	72,7	66,4	62,8	62,8	62,5

Eilės Nr.	Rodikliai	Metai							
		1958	1959	1960	1961	1962	1963	1964	1965
4.	Vidutinis vieno sąrašinio darbuotojo išdirbis sąlygine apyvarta (rb)	6866	5983	6399	6498	6154	6031	6484	6429
	Procentais, palyginti su 1958 m.	100,0	87,1	93,2	94,6	89,6	87,8	94,4	93,6
5.	Priskaičiuota atlyginimo (t. rb)	1771,2	1759,4	1992,0	2628,0	2945,0	3331,5	3813,8	4840,0
	Procentais, palyginti su 1958 m.	100,0	99,3	112,5	148,3	166,3	188,0	215,3	273,3
6.	Vidutinis mėnesinis vieno darbuotojo darbo užmokestis (rb)	48	43	42	48	47	48	50	59
	Procentais, palyginti su 1958 m.	100,0	89,6	87,5	100,0	97,9	100,0	104,2	122,9

1. Surašymą organizavo Lietkoopsąjungos visuomeninio maitinimo skyrius ir Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Prekybos ekonomikos ir organizavimo mokslinio tyrimo laboratorija, dalyvaujant autoriui.
2. Remiamasi Lietkoopsąjungos valdybos planavimo skyriaus duomenimis. Čia ir toliau išnašose nurodyti duomenys apie visuomeninio maitinimo įmonių tinklo vystymąsi 1959—1965 metais yra paimti iš Lietkoopsąjungos valdybos planavimo, kapitalinės statybos ir visuomeninio maitinimo skyrių.
3. 1959 metai imti todėl, kad pirminiuose Lietkoopsąjungos dokumentuose kai kurių 1958 m. duomenų nėra.
4. Apskaičiuota, remiantis Lietkoopsąjungos ir Lietuvos TSR CSV duomenimis.
5. Šiame skyriuje duomenys apie visuomeninio maitinimo įmonių tinklą paimti iš atitinkamai apdorotų vienkartinio surašymo duomenų.
6. 1967 m. TSRS Prekybos ministerija patvirtino kai kuriuos aptarnaujamų vietų normatyvus: 1) Atviram visuomeninio maitinimo įmonių tinklui miestams iki 50 tūkstančių gyventojų — 13 vietų planavimui iki 1970 m., 20 vietų — tolesnei perspektyvai ir naujų kvartalų užstatymui; 2) Pramonės įmonėms — 180 aptarnaujamų vietų tūkstančiui didžiosios paimamos darbuotojų; 3) 1000-čiui aukštųjų ir specialiųjų vidurinių mokyklų dieninio skyriaus studentų — 180 aptarnaujamų vietų; 4) 1000-čiui bendrojo lavinimo mokyklų moksleivių — 250 vietų.

Kiti normatyvai, pateikiami šiame straipsnyje, nepatvirtinti. Juos rekomenduoja Kijevo Prekybos ir visuomeninio maitinimo mokslinio tyrimo institutas perspektyviniam visuomeninio maitinimo tinklo planavimui.

7. Lietuvos TSR Žemės ūkio ministerijos duomenys.
8. Statistinėse ataskaitose pateikiamas tik bendras atskirų rajonų tarybinių ūkių, skyrių ir darbuotojų skaičius. Apskaičiuojant sąlygiškai galinčių naudotis visuomeninio maitinimo įmonių patarnavimais darbuotojų procentą, buvo nustatyta, kad atskiro rajono visuose tarybinių ūkių skyriuose dirbo vienodas darbuotojų skaičius, o maitintis galėjo tik to skyriaus darbuotojai, kur buvo įrengta valgykla.
9. Apskaičiuota, remiantis LTSR CSV ir vienkartinio surašymo duomenimis.
10. LTSR Švietimo ministerijos duomenys.
11. Apskaičiuota, remiantis LTSR CSV duomenimis.
12. Apskaičiuota be Neringos ir Klaipėdos miestų.
13. Esant nežemiems gyventojų skaičiaus svyravimams per metus bei gyventojų statistikos sąlyginumui, imamas gyventojų skaičius 1966.I.I, t. y. momentinis.
14. Apskaičiuota, remiantis įmonių skaičiumi pagal tipus metų pabaigoje ir ketvirtojo ketvirčio apyvarta. Metodinį netikslumą čia sudaro tai, kad įmonių skaičius momentinis, tuo tarpu kai apyvartos apimties rodiklis apima visą ketvirtį. Tačiau minėtas netikslumas būdingas visiems metams, todėl duomenys yra sugretinami.

CITUOTA LITERATORA

1. TSKP XXII suvažiavimo medžiaga, V., 1962.
2. „Dėl priemonių visuomeninio maitinimo darbui pagerinti“, TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1956 m. nutarimas. „Tiesa“, 1956 m. kovo 13 d.

3. „Dėl visuomeninio maitinimo tolesnio vystymo ir gerinimo“, TSKP CK ir TSRS Ministrų Tarybos 1959 m. nutarimas. „Tiesa“, 1959 m. kovo 1 d.
4. „Dėl priemonių visuomeniniam maitinimui tarybiniuose ūkiuose toliau vystyti“, TSRS Ministrų Tarybos 1960 m. birželio 17 nutarimas Nr. 622.
5. „Dėl tolesnio visuomeninio maitinimo išvystymo ir pagerinimo“, LKP CK ir LTSR Ministrų Tarybos 1959 m. liepos 7 d. nutarimas Nr. 557.
6. А. И. Кочерга, Я. С. Столяров, Б. Г. Лазарев «Планирование хозяйственной деятельности предприятий общественного питания», М. «Экономика», 1964 г.
7. Lietuvos TSR ekonomika ir kultūra. Statistinių duomenų rinkinys, V., 1967 m.
8. «Об утверждении расчетных нормативов развития сети предприятий общественного питания в городах». Приказ министерства торговли СССР № 146 от 11 сентября 1967 г.
9. Приказ Госстроя СССР № 370 от 30 декабря 1963 г. (СНиП 4-62).
10. Рекомендации научной конференции по вопросам экономики и организации общественного питания (методические указания) изд. «Реклама», Киев, 1967 г.
11. Украинский научно-исследовательский институт торговли и общественного питания. Методические указания по планированию производственно-торговой деятельности предприятий общественного питания по условному обороту. Киев. 1963 г.
12. A. Venckus. Tarybų Lietuvos vartotojų kooperacija 1940—1953 metais.— Lietuvos TSR Aukštųjų mokyklų mokslo darbai. Ekonomika, V, 2 sąs., V. 1965.

ОБЩЕСТВЕННОЕ ПИТАНИЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ ЛИТОВСКОЙ ССР В 1959—1965 гг.

Б. ЧЕРЕШКА

Резюме

В статье рассматривается деятельность общественного питания потребительской кооперации республики в 1959—1965 гг.; а также, на основании материалов единовременной переписи на 1 октября 1966 г., анализируется обеспечение отдельных контингентов, пользующихся сетью общественного питания.

В статье подробно анализируются отдельные стороны развития общественного питания системы Литпотребсоюза: торговая сеть, товарооборот общественного питания и результаты хозяйственной деятельности.

В первом разделе статьи рассказывается о том, как за этот период укрепилась и обновилась торговая сеть. Количество предприятий увеличилось с 597 (в конце 1958) до 1061 (в конце 1965 г.), то есть в 1,8 раза.

Во второй главе анализируется состояние сети, обслуживающей отдельные группы населения.

В 1958 г. только в 5% совхозов республики имелись предприятия общественного питания, а в 1966 г. уже в 64%, а всего в совхозах было 189 таких предприятий. Но и в тех совхозах, где организовано общественное питание, его услугами реально могли пользоваться около 14% работающих, так как столовые находятся в центральных отделениях совхозов, а в отделениях питание не организовано.

В годы семилетки начало развиваться общественное питание в колхозах. В 1966 г. в них насчитывалось 45 столовых, 5 закусочных и 39 буфетов и такие предприятия имелись только в 5% колхозов. Из состава сети видно, что общественное питание играло второстепенную роль в питании колхозников.

На промышленных предприятиях было только 97 столовых и буфетов. Там, где были оборудованы столовые, имелось 96 посадочных мест на тысячу работников первой смены, вместо утвержденного нор-

матива 180. По данным переписи видно, что для 43,5% работников промышленности не было организовано питание по месту работы.

Крайне неудовлетворительно развита сеть общественного питания в общеобразовательных школах. Только 21% средних и восьмилетних школ, в которых училось 44,5% учащихся, имел буфеты и столовые. Совсем нет столовых и буфетов в начальных школах. В тех школах, где организовано питание, на тысячу учеников приходилось 67 посадочных мест при утвержденном нормативе 250.

Лучше обеспечены посадочными местами учащиеся профессионально-технических училищ и техникумов.

Анализ показал, что вся закрытая сеть и сеть в совхозах и колхозах развита слабо.

Открытая сеть общественного питания в городах развита лучше. В среднем на 1000 городских жителей было 34,5 посадочных мест. Выделяются курортно-туристические города, где эта сеть развита гораздо лучше, чем в других.

В третьей главе рассматривается оборот общественного питания. Отмечается, что розничный оборот общественного питания в годы семилетки вырос на 34,4%, в то время как оборот розничной сети — на 101,1%. Удельный вес собственной продукции увеличился с 21% к обороту в 1958 г. до 41,1% в 1965 г. Темп роста собственной продукции — 172,1%, покупных товаров — 7%.

Изменилась структура реализованных продуктов. Удельный вес продуктов животноводства увеличился с 10,5% в 1958 году до 17,7% в 1965 году, в то время как удельный вес продажи виноводочных изделий и пива уменьшился соответственно с 51,7% до 38,4% к обороту.

За анализируемый период выпуск блюд увеличился с 33,8 млн. в 1958 г. до 82,9 млн. блюд в 1965 г. Применяя коэффициент потребления блюд (2,2 на одного посетителя), получается, что ежедневно на предприятиях общественного питания питались в 1958 г. 42 тыс., а 1965 г. 103 тыс. человек.

Очень неравномерно распределялся оборот между городом и селом. В 1965 году на одного сельского жителя в среднем приходилось только 8,5 руб. оборота, в то время как на городского — 82,8 руб., т. е. в 10 раз больше. В отдельных районах эта разница достигала 30 раз.

В четвертой главе освещаются результаты хозяйственной деятельности. За годы семилетки уровень реализованного наложения увеличился на 14,3%, а уровень издержек производства и обращения — на 64,1%. Это существенно повлияло на рентабельность предприятий. Если в 1958 году прибыль от реализации составляла 1603 тыс. рублей, то 1965 год принес 72 тыс. убытков.

НАИМЕНОВАНИЕ И ОПИСАНИЕ ТАБЛИЦ

Таблица 1.

Изменение количества посадочных мест в системе потребительской кооперации СССР и отдельных союзных республиках в 1959—1965 годах (в среднем на одно предприятие).

Вертикально: в среднем в СССР, Литовской ССР, Белорусской ССР, Латвийской ССР, Эстонской ССР.

Горизонтально: среднее количество посадочных мест предприятий на конец 1958 г.; на конец 1965 г.; в 1965 г. в процентах по сравнению с 1958 г.

Таблица 2.

Изменение количества посадочных мест в 1959—1965 годах (в среднем на одно предприятие).

Вертикально: во всех предприятиях, в том числе 1) в ресторанах, 2) в столовых, из них школьных столовых, 3) на предприятиях без кухонь, из них — в школьных буфетах, 4) из общего числа предприятий — находящиеся в районных центрах.

Горизонтально: среднее количество посадочных мест на предприятиях на конец 1959 г.; на конец 1965 г.; в 1965 г. в процентах по сравнению с 1959 г.

Таблица 3.

Динамика числа предприятий общественного питания и посадочных мест в системе Литпотребсоюза (в том числе в городе и в деревне) 1959—1965 гг.

Вертикально: годы.

Горизонтально: число предприятий на конец года; в них посадочных мест; в том числе число предприятий в городах; в них посадочных мест; число предприятий в сельских местностях; в них посадочных мест; соотношение предприятий, находящихся в городах и сельских местностях в процентах; соотношение числа предприятий в городах; на селе, соотношение посадочных мест в городах; на селе; рост числа предприятий, находящихся на селе по сравнению с 1958 г., в процентах, предприятий с кухнями; без кухонь.

Таблица 4.

Капитальные вложения на строительство предприятий общественного питания из средств кооперативных организаций и займов Госбанка в 1959—1965 гг.

Вертикально: фактическая стоимость объектов, введенных в эксплуатацию; тыс. рублей; число предприятий; число посадочных мест.

Горизонтально: единица измерения; всего; в том числе с кухнями; без кухонь; из общего числа ресторанов.

Таблица 5.

Динамика товарооборота общественного питания в потребительской кооперации республики в 1959—1965 гг. (млн. руб., в ценах соответствующих лет).

Вертикально: общий объем товарооборота; в том числе розничный товарооборот; продажа продукции собственного производства; в том числе продано в своих предприятиях и их филиалах: удельный вес продукции собственного производства в общем объеме товарооборота; удельный вес продукции собственного производства в розничном товарообороте; в процентах по сравнению с 1958 годом; общий объем товарооборота; розничный товарооборот; оборот продукции собственного производства; в том числе продано в своих предприятиях и их филиалах; индекс цен общего объема товарооборота.

Горизонтально: годы.

Таблица 6.

Динамика продажи отдельных групп продовольственных товаров через предприятия общественного питания в 1958—1965 гг.

Вертикально: наименование товарных групп: 1) мясо и птица; 2) колбасные изделия; 3) рыба; 4) сельдь; 5) масло животное; 6) масло

растительное; 7) прочие пищевые жиры; 8) молоко и молочные продукты; 9) консервы разные; 10) яйца; 11) сахар; 12) кондитерские изделия; 13) чай натуральный; 14) соль; 15) мука; 16) хлеб и хлебобулочные изделия; 17) крупа и бобовые; 18) макаронные изделия; 19) картофель; 20) овощи; 21) плоды, фрукты, ягоды и бахчевые; 22) водка и ликеро-водочные изделия; 23) виноградные и плодово-ягодные вина; 24) пиво; 25) прочие продовольственные товары; 26) табачные изделия и махорка; всего продуктов; наценка общественного питания; итого.

Горизонтально: 3, 4, 5 графы — удельный вес товарооборота общественного питания в розничном товарообороте продовольственных товаров (расчитано без наценки общественного питания); 6, 7, 8 графы — ассортиментная структура общего объема товарооборота общественного питания; 9 графа — индекс физического объема общего товарооборота общественного питания 1965 г. в процентах в 1958 г. в сопоставимых ценах.

Таблица 7.

Зависимость распределения товарооборота на одного жителя района, города и деревни от удельного веса городских жителей в общем числе жителей района.

Вертикально: число районов; в среднем в 44 районах.

Горизонтально: группировка районов в зависимости от удельного веса городских жителей; процент городских жителей; оборот на одного жителя в руб.; в районе; в городе; в селе.

Таблица 8.

Розничный товарооборот предприятий общественного питания на одно посадочное место (IV-го квартала, в руб., в ценах соответствующих лет).

Вертикально: годы.

Горизонтально: в ресторанах; в столовых; в том числе школьных; в закусочных, в буфетах и в других предприятиях без кухонь; в том числе в школьных буфетах; в среднем на всех предприятиях; из общего числа находящихся в совхозах; в районных центрах.

Таблица 9.

Динамика основных показателей хозяйственной деятельности общественного питания в 1959—1965 гг. (в процентах от товарооборота, в ценах соответствующих лет).

Вертикально: реализованное наложение; в том числе наценка общественного питания; торговая скидка; издержки производства и обращения; прибыль от реализации товаров.

Горизонтально: годы.

Таблица 10.

Динамика основных показателей труда и заработной платы в общественном питании в 1958—1965 гг.

Вертикально: среднесписочная численность работников, в процентах к 1958 г.; общий объем товарооборота (в млн. руб.); в процентах к 1958 г.; средняя выработка одного работника (в руб.); в процентах к 1958 г.; средняя выработка одного работника по условному обороту (в руб.); в процентах к 1958 г.; начислено зарплаты тыс. рублей; в процентах к 1958 г.; среднемесячная заработная плата одного работника (в руб.), в процентах к 1958 г.

Горизонтально: годы.